

Rivista Italiana di Studi Catalani

La Rivista Italiana di Studi Catalani, pubblicata con periodicità annuale in formato cartaceo, è la prima e unica rivista scientifica italiana di catalanistica finalizzata allo studio e alla riflessione critica sulla cultura catalana in ogni sua manifestazione, nel segno della più ampia interdisciplinarietà. Patrocinata dall'AISC, di cui accoglie l'espressione culturale, è aperta alla comunità scientifica e accademica internazionale e si propone come strumento di diffusione della ricerca individuale e di gruppo, nazionale ed estera, d'incoraggiamento del confronto a livello sovranazionale su temi di ricerca nell'ambito della catalanistica, a partire dalla tradizione epistemologica consolidata per favorire l'avanzamento dei metodi d'indagine e delle conoscenze e per promuovere il rinnovamento della ricerca nel settore attraverso il dialogo costante con altre aree disciplinari. Accoglie contributi scientifici originali e inediti a tema libero (articoli, note, recensioni) e proposte per la sezione monografica di carattere filologico, letterario, linguistico, artistico, storico e culturale in senso lato, con estensione temporale dalle origini alla contemporaneità.

Indicizzazione nei database internazionali:

ANVUR (Classe A), ERIH+, CARHUS Plus, NSD - Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publishers, MLA International Bibliography, Latindex, MIAR - Matriu d'Informació per a l'Anàlisi de Revistes.

Menció de la Delegació del Govern de la Generalitat de Catalunya a Itàlia 2015.

Direzione scientifica

Patrizio Rigobon (Università "Ca' Foscari" di Venezia e Secció Històrico-Arqueològica dell'Institut d'Estudis Catalans), Maria Teresa Cabré (Presidente dell'Institut d'Estudis Catalans), Roser Salicrú i Lluch (Institució Milà i Fontanals, C.S.I.C. e Secció Històrico-Arqueològica dell'Institut d'Estudis Catalans), Claudio Venza † (Università degli Studi di Trieste)

Comitato scientifico

Lola Badia (Universitat de Barcelona), Enric Bou (Università "Ca' Foscari" di Venezia), Kálmán Faluba ("Eötvös Loránd" Tudományegyetem, Budapest), Maria Grossmann (Università degli Studi dell'Aquila), Jaume Martí Olivella (University of New Hampshire, Durham, NH, USA), Joan Ramon Resina (Stanford University, Stanford, CA, USA), Francesc Vilanova i Vila-Abadal (Universitat Autònoma de Barcelona e Fundació Carles Pi i Sunyer), Tilbert Dídac Stegmann (Goethe-Universität, Frankfurt am Main), Giuseppe Tavani † (Professore emerito, Università di Roma La Sapienza)

Direzione editoriale

Veronica Orazi (Università degli Studi di Torino e Secció Històrico-Arqueològica dell'Institut d'Estudis Catalans)

Comitato editoriale

Gabriella Gavagnin (Universitat de Barcelona), Elena Pistolesi (Università per Stranieri di Perugia), Katuscia Darici (Università degli Studi di Torino), Jordi M. Antolí Martínez, (Universitat d'Alacant)

Università degli Studi di Torino

Dip.to di Lingue e Letterature Straniere e Culture Moderne

via Giuseppe Verdi 18 – I-10124 Torino

veronica.orazi@unito.it

<https://www.ediorso.it/riscat/index.html>

Pubblicazione periodica annuale registrata presso il Tribunale di Alessandria al n. 32/2015 (4 maggio 2015) ISSN 2279-8781 ANCE 206402

Direttore Responsabile: Lorenzo Massobrio

Rivista Italiana di Studi Catalani

L'escriptura de les dones: genealogies italcatalanes

Edizioni dell'Orso
Alessandria

Volume edito a cura di F. Ardolino e C. Nadal Pasqual

pubblicato con contributo di fondi:

Dipartimento di LLSCM
Università degli Studi di Torino

Università
Ca Foscari
Venezia
Dipartimento di Studi Linguistici
e Culturali Comparati

Unistrasi
CAT - Centro Studi Catalani

La *Rivista Italiana di Studi Catalani* è patrocinata da:

UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI TORINO

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Direcció General de Política Lingüística

Generalitat de Catalunya
Governo della Catalogna
Delegazione in Italia

© 2023

Copyright by Edizioni dell'Orso s.r.l.

Sede legale: via Legnano 46 - 15121 Alessandria (Italy)

Sede operativa e amministrativa: Viale Industria, 14/A - 15067 Novi Ligure (AL)

Tel. 0143.513575

e-mail: info@ediorso.it

<http://www.ediorso.it>

Realizzazione editoriale e informatica: ARUN MALTESE (biblioteca.bear@gmail.com)

Grafica della copertina: PAOLO FERRERO (paolo.ferrero@nethouse.it)

È vietata la riproduzione, anche parziale, non autorizzata, con qualsiasi mezzo effettuata, compresa la fotocopia, anche a uso interno e didattico. L'illecito sarà penalmente perseguibile a norma dell'art. 171 della Legge n. 633 del 22.04.1941

ISBN 978-88-3613-476-2

ANCE 206402

ISSN 2279-8781

Indice

INTRODUZIONE

- FRANCESCO ARDOLINO; CÈLIA NADAL PASQUAL
Fragments d'una genealogia italo-catalana d'escriptura de dones 1

GENEOLOGIE DELLA CULTURA E DEL PENSIERO

- ANNA PAGÈS SANTACANA
Post-memoria e dimensione genealogica: scrittura delle donne
e trasmissione del trauma 5

- CARLA MIRA ANTON
La construcció simbòlica i genealògica femenina en l'assagística
catalana. Connexions contextuals i filosòfiques amb el feminisme
italià de la diferència sexual 21

COMPARATISMI TEMATICI

- AMARANTA SBARDELLA
Mostruoso, animale, sensuale. Declinazioni del corpo materno
in alcuni romanzi di Mercè Rodoreda ed Elsa Morante 41

- PAULA MARQUÉS HERNÁNDEZ
Coses que no es diuen: genealogia embrionària de maternitats
subaltesnes i de no-maternitats en la narrativa catalana i italiana
contemporània 59

- SIMONE SARI
Difendere Eva nel Quattrocento: le soluzioni di Isabel de Villena
e di Isotta Nogarola 79

NARRATRICI A CONFRONTO

M. ÀNGELS FRANCÉS DíEZ

Fa mil anys que som ací: construcció de genealogies femenines
en les obres de Montserrat Roig i Mariolina Venezia 103

MARINA LABOREO

La joia de la vida i la violència de la història: el cas de *La Història*
d'Elsa Morante i de *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda 121

IVET ZWATRZKO I POU

Dal nido alla *domus* prigione. La rappresentazione spaziale in
Aloma di Mercè Rodoreda e in *La strada che va in città* di Natalia
Ginzburg 137

JOAN BORJA I SANZ

Matèria de Bretanya de Carmelina Sánchez-Cutillas i *Lessico*
famigliare de Natalia Ginzburg: literatura, memòria i vida des de
les fronteres del silenci 149

RICEZIONI E TRADUZIONI

MERITXELL MATAS REVILLA

«Sotto la corazza della nostra poesia»: la traducció a l'italià de les
poetes catalanes del XXI 169

MARIA CARRERAS I GOICOECHEA

La recepció de Najat El Hachmi a Itàlia: finalment un paratext
'amb cara i ulls' 189

LAURA SELLÉS LLORET

Eva Baltasar a Itàlia: corporalitat i suggestió en les portades de
les traduccions italianes 203

Francesco ARDOLINO

Universitat de Barcelona – Vicepresident de l'AISC
ardolino@ub.edu

Cèlia NADAL PASQUAL

Università per Stranieri di Siena – Presidenta de l'AISC
nadal@unistrasi.it

Fragments d'una genealogia italo-catalana d'escriptura de dones

Novament, la praxis de la genealogia ha estat reivindicada per escriptors i artistes, i reexplorada per part de la crítica i la teoria literària i cultural. Aquí, la fem servir com a categoria que guia la recerca historiogràfica, però també com un model interpretatiu, dins un àmbit que es defineix a partir de la combinació de dues coordenades: l'abscissa de la creació escrita feta per dones (tant literària com filosòfica) i l'ordenada de l'eix italo-català, més específica i que naturalment roman permeable a altres casos i tradicions.

El motiu pel qual la genealogia, al costat d'altres nocions tal vegada més erosionades com la de cànon, es revela una categoria clau en la línia horitzontal del nostre pla és encara doble: d'una banda, perquè remou els principals interrogants sobre l'especificitat de l'escriptura de dones (en quins termes existeix, com s'hi ha intervingut o s'ha volgut obviar) i, de l'altra, perquè permet encarar les dinàmiques, metodològicament complicades, de la seva articulació interna –en contrast amb una tradició que es manifesta 'masculina/universal'.

Sense haver d'amagar el problema ni el pes històric de la criptogínia, l'objectiu d'aquest volum és el d'oferir una sèrie d'estudis de casos a partir d'aproximacions genealògiques i comparades, capaces de fer aflorar influències, confluències i relacions intel·lectuals o intertextuals documentables entre les escriptores de banda i banda del Mediterrani; al mateix temps, però, pretén examinar acaraments i vincles que s'enllacen a través de l'exercici crític, així com defensar comparacions temàtiques i formals, o bé anàlisis de les recepcions i de les traduccions.

L'estructura de *L'escriptura de les dones: genealogies italo-catalanes* és ensem operativa i emblemàtica, ja sigui perquè calia organitzar discursos

que presenten felïços solapaments d'interessos i temàtiques, ja sigui per la intenció de subratllar les metodologies o els tipus d'aproximacions prioritaris. D'aquesta manera, s'ha optat per repartir les contribucions en quatre blocs, començant pel que se centra en les genealogies de la cultura i del pensament, i que alberga la lectura –fundacional per aquesta contextualització– d'Anna Pagès Santacana sobre la postmemòria i la transmissió del trauma a partir d'una tria d'autores de les literatures catalana, italiana i d'altres indrets. L'altre article d'aquest apartat, de Carla Mira Anton, marca uns punts de contacte entre l'assagística catalana i les posicions de les pensadores italianes del feminisme de la diferència, i palesa un filó ideològic que retrobarem, amb altres declinacions, més endavant.

Segueixen dos blocs dedicats a la literatura comparada. El primer, de tall temàtic, s'obre amb una reflexió d'Amaranta Sbardella sobre la representació desapassionada i visceral de la maternitat entre les pàgines narratives de Mercè Rodoreda i Elsa Morante. Paula Marqués Hernández empra una perspectiva semblant per aplicar-la a les maternitats subalternes i les no-maternitats en la novel·lística més recent. Finalment, un salt temporal, que tanmateix assenyalava una continuïtat respecte a la revisió dels estereotips de la feminitat, el trobem en el rigorós acarament de les concepcions d'Eva en Isabel de Villena i Isotta Nogarola de la mà de Simone Sari.

L'altre bloc, estretament lligat a l'anterior, es dedica a la comparació de narradores modernes, amb una perspectiva que s'adreça cap als resultats finals més que no pas a unes raons etiològiques. El primer díptic, format per Montserrat Roig i Mariolina Venezia, el presenta M. Àngels Francès Díez que n'aprofita per aprofundir el ressò del pensament de la diferència. Per la seva banda, Marina Laboreo apel·la un altre cop a la conjuntura Rodoreda-Morante i escandalla la violència d'«un escàndol que dura des de fa deu-mil anys» (com recitava la coberta de la primera edició del llibre italià) i la reacció de les víctimes fent dialogar *La Història* amb *La plaça del Diamant*. Rodoreda és també l'autora que Ivet Zwatzrko i Pou treu a col·lació al costat de Natalia Ginzburg per bastir una anàlisi espacial de la casa com a niu i presó. I Ginzburg és, un cop més, protagonista, juntament amb la valenciana Carmelina Sánchez-Cutillas, en la lectura de Joan Borja i Sanz per sargir narrativament les formes del tractament de la memòria.

L'últim apartat aplega tres aproximacions a la recepció i la traducció d'obres de la literatura catalana contemporània a Itàlia. Meritxell Matas Revilla passa en ressenya unes versions italianes de joves poetes catalanes del segle XXI, mentre que Maria Carreras Goicoechea posa sobre la taula les publicacions italianes de les obres de Najat El Hachmi i, de

manera semblant a les valoracions de Laura Sellés Lloret sobre l'acollida de les novel·les d'Eva Baltasar, dona prioritat a l'estudi dels paratextos. Aquestes lectures ens revelen la importància que tant la producció narrativa d'El Hachmi com la de Baltasar tenen o poden estar a punt de tenir en la seva projecció a l'exterior, si més no a altres idiomes europeus.

Per acabar, encara cal fer una darrera reflexió i un agraïment. Naturalment, la reivindicació del valor de les genealogies en la literatura de i sobre les nostres autores no és un tema nou, sinó més aviat un procés en curs –i la constatació també és vàlida pel que fa al camp italo-català. L'Associació Italiana d'Estudis Catalans va dedicar un espai privilegiat a aquesta qüestió en el seu últim simposi anual, celebrat a Nàpols els dies 11-12 de desembre del 2023, i va promoure i editar una antologia poètica genealògica d'autores balears i italianes (*Non era amore*, a cura d'Emanuela Forgetta), fruit del Projecte Joves d'aquell mateix any. Amb la intenció de completar una espècie de tríada d'accions entorn de les genealogies italo-catalanes en l'escriptura de les dones, l'AISC proposa aquest estudi col·lectiu, que reuneix contribucions de veus novel·les i expertes, convençuts del valor d'un aplec polifònic i intergeneracional.

I ara sí, cal remarcar que aquesta publicació no hauria estat possible sense el suport de l'Institut Ramon Llull i del CAT - Centre d'Estudis Catalans de la Università per Stranieri di Siena. I si l'AISC agraeix a la RiSCat la generosa acollida d'aquest projecte, nosaltres, que signem aquesta presentació, prendrem una última vegada la paraula en primera personal del plural per regradar la col·lega Veronica Orazi per la preciosa col·laboració en la preparació i l'enllestiment d'aquest volum.

